

1. Uppgiften var att beräkna om det blir billigare för Sofia att behålla de gamla lånen eller att ta ett nytt lån med vilket hon betalar tillbaka de gamla lånen.

	Kapital	Räntesats	Årlig ränta	Årliga kostnader	Sammanlagt per år	Lånetid	Uppläggningsavgift	Kostnader och räntor sammanlagt
Lån 1	5 000	20 %	1 000	100	1 100	2	0	2 200
Lån 2	5 000	15 %	750	100	850	5	0	4 250
Lån 3	10 000	11 %	1 100	80	1 180	8	0	9 440
Sammanlagt	20 000							15 890
Ihopbäckningskredit	20 000	10 %	2 000	150	2 150	8	200	17 400

Poängantal: 8 p. Korrekt beräknade kostnader och räntor för respektive lån ger 2 p/lån. För att få fulla poäng måste emellertid också slutsatsen vara korrekt (ihopbäckningslånet är det dyrare alternativet).

2. Kombinera respektive skatt, ränta, procenttal eller penningbelopp med rätt tal.
- Genomsnittsräntan på nya bostadslån i oktober 2021 = 0,74 %
 - Arbetslöshetsgraden i oktober 2021 = 6,0 %
 - Kapitalinkomstskattesatsen på kapitalinkomstskatter upp till 30 000 euro år 2021 = 30 %
 - Storleken på den av arbetstagaren och arbetsgivaren gemensamt betalda pensionsavgiften 2021 = 24,4 %
 - 12 mån. Euriborränta i december 2021 = -0,51 %
 - De finländska pensionsfondernas storlek i slutet av september 2021 = 245 md
 - Finlands statskuld i slutet av november 2021 = 128,7 md
 - Finlands statsbudget för 2021 = 65,2 md €
 - Årsintäkten av samfundsskatten 2020 = 5,4 md €
 - Utfallet av mervärdesbeskattningen i Finland 2020 = 18,1 md €

Poängantal: 10 p (1 p/rätt kombination).

3. Modellsvar och rättelseanvisningar
- Vilka centrala slutsatser kan du dra utifrån coronabarometern? Nämn tre saker.
 - När pandemin började i mars 2020 minskade kortbetalningarna kraftigt på kort tid, när många övergick till distansarbete och höll sig hemma även på fritiden. Det sammanlagda beloppet av kortköpen i april var mer än 15 % lägre än ett år tidigare.
 - När antalet smittfall minskade och myndigheternas restriktioner lättade återgick beloppet av kortbetalningarna snabbt till nästan samma nivå som ett år tidigare eller rent av överskred den i början av sommaren 2020. Pandemins andra våg under hösten påverkade inte kortbetalningarna märkbart, eftersom restriktionerna var lindriga och konsumenterna vågade fortsätta röra på sig och göra inköp.

- iii. Trots att kortbetalningarna 2020 som helhet låg på nästan samma nivå som ett år tidigare, var förändringarna stora när man ser till de enskilda produkt- och tjänstekategorierna. I fråga om kulturtjänster, hotell, resor och bl.a. restauranger minskade kortbetalningarna klart, medan kortbetalningarna inom näthandeln och dagligvaruhandeln (bl.a. livsmedel) samt för att hålla hemmet i skick ökade.
- b. Varför berättar den bild som Nordeas kortdata ger inte hela sanningen om konsumtionsutveckling i Finland? Nämn en orsak.

Rättelseanvisning: Omnämmande av vilken som helst omständighet som anges i modellsvaret nedan räcker till för maximala poäng (2p). I uppgiften är det möjligt att dela ut 0/1/2 poäng per punkt, inte halva poäng. I fråga om modellsvarets punkt ii behöver inte alla nyanser nämnas för att få fulla poäng, utan svårighetsgraden på svaret ska vara jämförbar med svårighetsgraden i modellsvaren i och iii.

- i. Det är fråga om utvecklingen av en banks kunders kortbetalningar. Om bankens kunders konsumtionsbeteende avviker från andra banker, ger uppgifterna inte en fullständig bild av utvecklingen.
- ii. Kortbetalning är bara en betalningsform, och det kan hända att dess andel av betalningssätten har förändrats under pandemin. Exempelvis användningen av kontanter har kunnat minska på grund av smittorisken och ersättas av kortbetalningar (t.ex. kontaktlös betalning), varvid utvecklingen av kortbetalningarna ger en för positiv bild av konsumtionen. Inom näthandeln används å andra sidan många andra betalningssätt (nätbank m.m.) vid sidan av kortbetalningar, varför näthandeln och därmed totalkonsumtionen kan ha ökat mer än vad kortbetalningarna utvisar.
- iii. Bland kortbetalningarna saknas utländska resenärers kortbetalningar i Finland. Under normala tider är resenärernas efterfrågan av stor betydelse särskilt inom hotell-, taxi- och restaurangtjänster.
- c. På grund av coronakrisen har konsumenternas vilja att gynna inhemska produkter ökat. Vilka är de goda och dåliga sidorna med detta? Nämn en bra och en dålig sida.

Rättelseanvisning: Omnämmande av två, vilka som helst, av de omständigheter som anges nedan räcker till maximipoäng (4p, 2p/bra sida, 2p/dålig sida). I uppgiften är det möjligt att dela ut 0/1/2 poäng per punkt, inte halva poäng.

- i. När man köper inhemska produkter hjälper det företagen som tillverkar produkterna och stödjer således sysselsättningen i hemlandet och företagets fortsatta verksamhet.
- ii. Detta har i sin tur multiplikatoreffekter, eftersom företagen kan fortsätta att köpa tjänster, mellanprodukter och råmaterial från andra inhemska företag och företagets anställda kan köpa andra inhemska produkter.
- iii. Inhemska produkter kan ha mindre kolfotspar än sådana som producerats utomlands. Detta gäller i synnerhet lokalt producerade produkter.
- iv. En inhemsk produkt är inte nödvändigtvis det bästa inköpet för konsumenten: förhållandet mellan pris och kvalitet kan vara sämre än hos en produkt som tillverkats utomlands.
- v. Inhemsk produktion kan vara mindre effektiv än utländsk, varvid köp av inhemska produkter kan upprätthålla ineffektiv användning av produktionsresurser globalt.

- vi. Om utländska företag går i konkurs på grund av liten efterfrågan kan det minska exporten av finländska produkter, om de utländska företagen tidigare har köpt råmaterial, mellanprodukter eller tjänster från Finland för tillverkningen av sina produkter.

4. Rättelseanvisning och modellsvår

Det maximala poängantalet är 30 poäng, 10 poäng per ekonomisk kris. Fulla 30 poäng fås om man i svaret har gått igenom de fem punkterna på ett heltäckande sätt för varje ekonomisk kris, dvs. sammanlagt 15 punkter i hela essäsvaret. För att få fulla poäng ska förteckningen uppta både särdrag, orsaker och följder i fråga om varje kris. För fulla poäng krävs dessutom en essä som utgör en analytiskt och logiskt skriven helhet.

1990-talets depression (10 poäng)

1990-talets depression är en av värsta kriserna i Finlands fredstida ekonomiska historia. BNP krympte tre år i följd och arbetslösheten steg rekordhögt, som värst till nästan 17 %.

Många företag gick i konkurs. Arbetslösheten förblev hög under en lång tid och orsakade mycket mänskligt lidande. Långtidsarbetslösheten ökade kännbart.

Regleringen av finansmarknaden lättades upp snabbt i mitten av 1980-talet, vilket uppmuntrade bankerna och deras kunder till rask skuldsättning. Företagen tog också rikligt med utländska valutalån. Den starka skuldsättningsbaserade efterfrågan ledde till en prisbubbla på värdepapper och på bostadsmarknaden.

Den tilltagande inflationen försämrade dessutom konkurrenskraften. Därför började finansmarknaden tvivla på Finlands dåvarande valutas, markens, stabilitet. Finlands Bank, som var bunden till en stabil och samtidigt stark mark, försökte genom stram penningpolitik avvärja spekulatioerna om en devalvering av marken, dvs. nedskrivning av dess externa värde. Den höga räntenivån tvingade fram åtstramningar av investeringar och konsumtion, vilket ledde till en realekonomisk depression.

Trots den höga räntenivån blev trycket från marknaden för högt. Man blev slutligen tvungen att devalvera marken 1991 och på nytt 1992, då den tilläts flyta, dvs. dess kurs bestämdes på valutamarknaden. Till följd av markens försämrade värde ökade hushållens och företagens lånekostnader kraftigt, eftersom de hade tagit stora lån i utländska valutor. De företag som tagit lån i mark led åter av den höga räntenivån. Följden var en konkursvåg, som orsakade bankerna stora kreditförluster.

När prisbubblan på bostäder sprack blev de som hade bostadslån fattigare och byggbranschen hamnade i en djup kris. Bostäderna blev flera tiotals procentenheter billigare. En del hushåll hamnade också i en fälla med två bostäder: man hade redan köpt en ny bostad och lyckades inte sälja den gamla till ett pris som skulle ha legat ens i närheten av den tidigare prisuppskattningen.

När det blev svårare att få lån från utlandet stramade regeringen åt finanspolitiken kraftigt, vilket strypte den inhemska efterfrågan ytterligare och krympte bruttonationalprodukten ännu mer. Den strikta finanspolitiken ansågs oundviklig för att få styr på skuldsättningen utomlands och återställa förtroendet för skötseln av statsfinanserna.

Sovjetunionens sönderfall 1991 innebar ett hårt slag mot Finlands utrikeshandel. Sovjetunionens andel av Finlands utrikeshandel var bara några år tidigare 20 procent. Ser man till grafen förefaller värdet av

exporten inte ha fallit lika dramatiskt som i senare kriser, men procentuellt var nedgången stor sett till det dåvarande totala värdet av exporten.

Trots den strama finanspolitiken visade de offentliga finanserna ett kraftigt underskott och skuldsättningsgraden steg snabbt från cirka 15 % till 55 % i förhållande till BNP. Också massarbetslösheten försämrade de offentliga finanserna. Under 1990-talets depression tog finska staten lån på marknaden med en ränta på över 10 procent, vilket bidrog till att försämrade de offentliga finanserna i form av höga ränteutgifter. Finska statens kreditbetyg försämrades kännbart under 1990-talets depression.

Finlands ekonomi började återhämta sig från 1990-talets depression med exportens hjälp. I och med att markens externa värde sjönk återhämtade sig exporten. Också Nokias mobiltelefonverksamhets kraftiga tillväxt hjälpte Finlands ekonomi att återhämta sig.

Depressionen på 1990-talet lämnade långvariga spår i Finlands ekonomi och det finländska samhället. Den stora arbetslösheten, framför allt långtidsarbetslösheten, försämrade hushållens ekonomiska situation och ökade inkomstklyftorna. Konkursvågen stälpte många företag och försämrade sysselsättningsläget.

Finanskrisen 2008 (10 poäng)

Finanskrisen var i enlighet med sitt namn en kraftig global störning som i första hand berörde finansmarknaden. Finanskrisen startade med subprime-krisen för bostadskrediter i USA, och spred sig snabbt till hela banksektorn. Många banker i USA drabbades av svårigheter, eftersom de hade beviljat så kallade subprime-bostadskrediter till även sådana sökande som saknade både arbete och inkomster och inte heller hade annan egendom eller säkerheter. En eskaleringspunkt i krisen var investeringsbanken Lehman Brothers konkurs hösten 2008. Krisen spred sig snabbt från de amerikanska bankerna till hela det globala finansiella systemet.

När finansmarknaden hamnade i kris rubbades marknaden mellan bankerna kraftigt, vilket syntes som att olika risktillägg steg kraftigt. Till följd av detta blev det i många länder svårt för såväl företag som hushåll att få kredit och krisen spreds från finansmarknaden till realekonomin.

Den finländska banksektorn var i gott skick före krisen och banksystemet drabbades inte av krisen. Trots detta blev det svårare att få finansiering också i Finland och villkoren skärptes allmänt, vilket försvårade i synnerhet verksamheten för många företag.

Kraftiga störningar utanför Finland frös snabbt Finlands ekonomi, och bruttonationalprodukten krympte med så mycket som 8 procent 2009. Finanskrisen utlöste en recession som blev djupare i Finland än i många andra länder mätt med produktionsnedgången. Detta berodde på produktionsstrukturen inom ekonomin.

I början av krisen påverkades Finlands ekonomi mest av den kraftiga åtstramningen av den internationella handeln. Med denna krympte Finlands export med en femtedel 2009. Exportnedgången förstärktes av att olika investeringsförnödenheter spelar en stor roll i Finlands export. I och med krisen minskade investeringsverksamheten överlag inom världsekonomin.

Under finanskrisen drabbades Finlands ekonomi också av andra chocker: den globala efterfrågan på papper sjönk, Nokias mobiltelefonverksamhet drabbades av problem och Rysslands ekonomi var i kris. Dessa faktorer förstärkte och förlängde krisen i Finland.

Förutom exporten krympte även investeringarna klart i Finland 2009. Den privata konsumtionen minskade endast något. Till detta bidrog bland annat skattelättnader, som ökade hushållens disponibla inkomster. Arbetslösheten steg till nästan 9 % i Finland. Någon sådan massarbetslöshet som under 1990-talets depression sågs ändå inte.

ECB:s exceptionellt lätta penningpolitik minskade effekterna av krisen både i Europa överlag och i Finland. Den gjorde att såväl företagens som hushållens lånekostnader förblev små. Företagens skuldsättningsgrad var relativt låg före recessionen. Effekterna av ECB:s lätta penningpolitik syntes också på bostadsmarknaden i Finland. I bostadspriserna syntes bara en liten kortvarig nedgång. Detta upprätthöll hushållens nettoförmögenhet och bidrog till att stödja deras konsumtionsefterfrågan.

På det hela taget hamnade Finlands ekonomi i en tudelad situation som en kombinationseffekt av recessionen och den ekonomiska politik som tillämpades som reaktion på den. Inom exportsektorn var situationen överlag svår, men samtidigt upplevde många hemmamarknadsbranscher bara en liten nedgång i efterfrågan. Tudelningen avspeglades också på arbetsmarknaden, och syntes bland annat i krav på stora löneförhöjningar i vissa servicebranscher.

I och med finanskrisen och de andra chocker som drabbade Finlands ekonomi genomgick ekonomin en strukturförändring, som innebar att industrins roll minskade och tjänsternas ökade.

Det räckte mycket länge för Finlands ekonomi att återhämta sig från finanskrisen. Det räckte 10 år innan BNP var på samma nivå som före finanskrisen.

Efter finanskrisen har den globala regleringen av banksektorn ökat kännbart, för att den utveckling som ledde till finanskrisen inte ska upprepas.

Coronakrisen (10 poäng)

Coronakrisen är en hälsomässig kris, som också har betydande ekonomiska konsekvenser. Till skillnad från tidigare kriser utlöstes den av en faktor utanför ekonomin och det finansiella systemet.

Coronapandemin pågår fortfarande, så det är fortfarande något tidigt att bedöma krisen som en helhet. Man vet dock redan en del om dess ekonomiska effekter.

Coronakrisen har drabbat framför allt tjänstesektorn kraftigt, eftersom människorna undviker sociala kontakter. Sociala kontakter undviks på grund av myndigheternas restriktioner, men också självmant av rädsla för smittrisen.

Coronakrisen har påverkat många ekonomier kraftigt och i vissa länder hade man inte sett BNP dyka lika kraftigt som 2020 på decennier. Å andra sidan har återhämtningen från coronakrisen varit exceptionellt rask. I många länder överskred BNP redan i slutet av 2021 toppnoteringen före pandemin. Man har lärt sig att leva med pandemin och sålunda har kopplingen mellan sjukdomsfallen och de ekonomiska konsekvenserna hela tiden försvagats.

Tills vidare har Finlands ekonomi klarat sig relativt sett mycket bra. I coronakrisens inledande skede krympte Finlands ekonomi mindre än i många andra länder och klart mindre än vad man fruktade i början av krisen. I krisens inledande skede förutspåddes Finlands ekonomi krympa med 5–10 % under 2020, i de värsta scenarierna mycket mer än 10 %. Ekonomin krympte dock mindre än förväntat, eftersom Finlands ekonomi krympte mindre än tre procent 2020. Den BNP-nivå som rådde före krisen nåddes redan under det andra kvartalet 2021.

Bidragande orsaker till att Finlands ekonomi klarat sig relativt har varit åtminstone a) den ekonomiska strukturen (tjänstesektorn, särskilt turismen, som spelar en mindre roll än i många andra länder), b) man har åtminstone tills vidare lyckats hålla sjukdomen under kontroll och c) övergången till distansarbete gick smidigt tack vare god digital beredskap.

I Finland har detaljhandeln ökat klart under krisen, byggnadsaktiviteten har varit livlig och industriproduktionen har förblivit stabil. Långa leveranstider för industrins beställningar har gjort att industriproduktionen i Finland har minskat klart mindre än i andra länder.

Hushållens konsumtionsstruktur har förändrats under coronakrisen: i synnerhet varukonsumtionen har ökat och konsumtionen av tjänster har minskat. Detsamma har setts även i andra länder och en följd av den utdragna coronakrisen har varit att produktionskapaciteten inte har förmått svara på den kraftiga efterfrågan på varor. Detta har synts som olika leveranssvårigheter och stigande priser.

I början av coronakrisen ökade arbetslösheten, men ökningen var tämligen måttlig. Arbetslösheten började också minska ganska snabbt och övergick 2021 i arbetskraftsbrist. Permitteringssystemet har gett önskat flexibilitet på arbetsmarknaden under krisen.

Finanspolitiken har varit synnerligen stimulerande under coronakrisen och regeringen har fattat många beslut för att hjälpa företag och hushåll över krisen. Detta har synts som att underskottet i de offentliga finanserna har ökat och skuldsättningsgraden förväntas stiga klart. Detta ökar anpassningsbehovet under kommande år.

Även penningpolitiken har varit mycket stimulerande och Europeiska centralbanken har tagit nya metoder i bruk. Detta har upprätthållit förtroendet på finansmarknaden. I framtiden kan det vara svårt att frigöra sig från den lätta penningpolitiken utan att orsaka nervositet på marknaden. Också stimulansutrymmet vid eventuella nya kriser är mindre.

På bostadsmarknaden syntes effekten efter den inledande svackan på ett sätt som var tvärtom mot vad som varit fallet i de föregående kriserna: bostadshandeln blev livligare och bostadspriserna steg. Också mindre städer blev delaktiga av prisstegringen, medan priserna före krisen främst steg endast i tillväxtcentra. Efter coronasvackan våren 2020 har bostadsmarknadens återhämtning varit exceptionellt stark.

Banksystemet i Finland, liksom på andra ställen, har åtminstone tills vidare fungerat bra. Europeiska centralbanken spelar en stor roll för att stimulera penningpolitiken och upprätthålla det finansiella systemets stabilitet. De finländska bankerna har i stor utsträckning erbjudit kunderna amorteringsfria perioder, som tillfälligt minskar kundernas lånekostnader och således erbjuder flexibilitet vid hanteringen av den ekonomiska situationen.

Den fruktade konkursvågen har uteblivit.

Under krisen har hushållens sparkvot ökat snabbt. Delvis handlar det om "påtvingat" sparande, eftersom man haft färre konsumtionsalternativ. Delvis handlar det om att förbereda sig på framtiden. Det är typiskt att hushållen blir mer försiktiga under ekonomiskt utmanande tider.

Det är fortfarande utmanande att försöka uppskatta coronakrisens långsiktiga effekter. En del permanenta effekter blir det sannolikt, till exempel:

- Det blir vanligare med distansarbete och arbete på flera orter
- Affärsresandet minskar och ersätts med distansmöten
- Näthandeln ökar
- Globaliseringen tar eventuellt något steg tillbaka.

- Företagen funderar på sina leveranskedjor ur en ny synvinkel. Förutom effektivitet spelar leveranssäkerhet och förmåga att klara av störningar en viktigare roll än förr.
- I och med bl.a. EU:s stimulansfond förskjuts fokus i investeringarna i högre grad till klimatfrågor